

**ESTUDI ARQUEOLÒGIC I DOCUMENTACIÓ
GRÀFICA DE LES MURALLES BAIX MEDEVALS DE
BOADELLA I LES ESCAULES
(Boadella i les Escaules, Alt Empordà)**

MEMÒRIA ARQUEOLÒGICA

Maig de 2022

Nom de la intervenció: Les muralles baix medievals de Boadella i les Escaules

Municipi: Boadella i les Escaules

Comarca: Alt Empordà

Dades intervenció:

Tipus d'intervenció: Arqueològica preventiva

Direcció: Anna Augé i Santeugini

2

ANNA
AUGE
SANTEUGI
NI - DNI
79281568Q

Firmado
digitalmente por
ANNA AUGE
SANTEUGINI -
DNI 79281568Q
Fecha:
2022.05.26
12:07:45 +02'00'

Anna Augé Santeugini

Maig de 2022

ÍNDEX

1. Fitxa tècnica del jaciment.....	4
2. Introducció	5
3. Situació geogràfica	6
4. Dades històriques i documentals	7
5. Metodologia	10
6. La muralla baix medieval de Boadella.....	11
6.1. Limitació de la muralla baix medieval de Boadella.....	12
6.1.1. Tancament occidental	13
6.1.2. Tancament meridional	17
6.1.3. Tancament oriental.....	18
6.1.4. Tancament septentrional	20
7. La muralla baix medieval de les Escaules.....	22
7.1. Limitació de la muralla baix medieval de les Escaules.....	22
7.1.1. Tancament occidental	23
7.1.2. Tancament meridional	25
7.1.3. Tancament oriental.....	27
7.1.4. Tancament septentrional	30
8. Consideracions finals.....	32
9. Bibliografia	33

ANNEX

- Planimetria

1. FITXA TÈCNICA DEL JACIMENT

Nom: Les muralles baix medievals de Boadella i les Escaules

Municipi: Boadella i les Escaules

Comarca: Alt Empordà

Coordenades UTM:

Coordenades de l'àrea central del recinte baix medieval de Boadella:

X (E)	Y (N)	Z
488166,2 m	4686434,7 m	89 msnm

Coordenades de l'àrea central del recinte baix medieval de les Escaules:

X (E)	Y (N)	Z
490255,2 m	4685370,0 m	82,5 msnm

Protecció dels jaciments:

Muralles baix medievals de Boadella: Normes Subsidiàries de Planejament

Muralles baix medievals de les Escaules: Normes Subsidiàries de Planejament

Tipus d'intervenció: Arqueològica terrestre

Activitat portada a terme: Documentació gràfica

Tipus d'estructures localitzades: Muralla, portals, espitlleres

Cronologia: Segles XIII-XV

Crèdits de la intervenció: Promotor: Ajuntament de Boadella i les Escaules

Direcció: Anna Augé i Santeugini

Paraules clau: Muralles baix medievals, Boadella d'Empordà, les Escaules

Resum de la intervenció:

Actualment, les muralles que formaven part dels recintes baix medievals de Boadella i les Escaules no estan delimitades, per aquest motiu i amb la intenció d'incorporar el traçat de les muralles dels dos pobles, al nou POUM i al Catàleg de Béns a Protegir, s'ha realitzat aquest estudi arqueològic, per tal de conèixer el recorregut de les fortificacions i posar-les en valor.

2. INTRODUCCIÓ

L'equip tècnic de l'Ajuntament de Boadella i les Escaules està confeccionant el nou POUM i el Catàleg de Béns a Protegir, dels dos pobles. Actualment els dos nuclis històrics disposen d'unes Normes Subsidiàries de Planejament (11-10-2000) que contenen una protecció patrimonial, però sense un reconeixement del recorregut de la muralla.

Per aquest motiu, l'Ajuntament ha demanat el següent estudi per tal de conèixer els límits de les muralles medievals dels dos nuclis i puguin ser incorporades en el nou POUM i al Catàleg de Béns a Protegir.

La intervenció arqueològica efectuada ha consistit en una documentació *in-situ* dels elements que resten actualment visibles i que haurien format part de la fortaleses medievals (muralles, portals). Tanmateix, s'han tingut en compte altres criteris de recerca com: el planejament urbanístic actual, els límits naturals, els expedients d'obres municipals, la documentació històrica i fotogràfica.

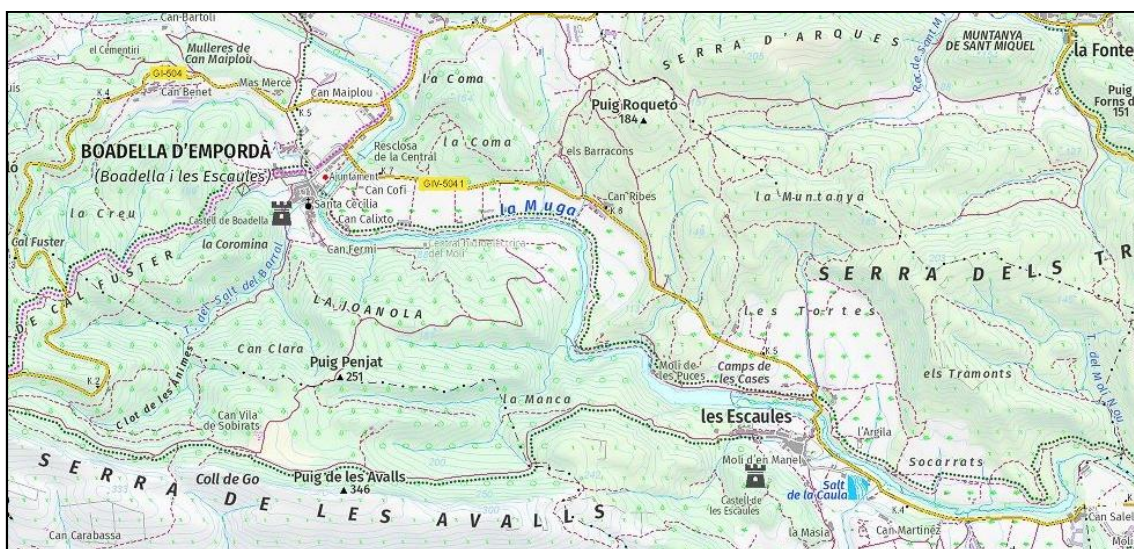
Finalment, a partir de les dades extretes s'ha pogut dilucidar el traçat de les muralles que encerclaven els pobles de Boadella i les Escaules, en època baix medieval. La delimitació dels dos nuclis ha estat plasmada en un plànol topogràfic i en una ortofoto, que s'adjunten a la planimetria de l'annex.

3. SITUACIÓ GEOGRÀFICA

El terme municipal de Boadella i les Escaules pertany a la comarca de l'Alt Empordà i està format pels pobles de Boadella d'Empordà, al nord-oest del terme i les Escaules, al sud-est.

El municipi ocupa una petita vall regada per la Muga en el curs mitjà, abans d'entrar en contacte amb la plana empordanesa. Boadella està situat a la riba dreta de la Muga, a uns 89 m d'altitud i les Escaules és a 3,3 km de la Muga avall, també a la dreta d'aquest riu, a uns 82,5 m d'altitud.

Per la carretera N-II es pot entrar al poble de Pont de Molins i seguir la carretera comarcal GIV-5041 que condueix a les Escaules i després a Boadella, a uns 3 km. També es pot agafar la carretera comarcal GIV-5044 que condueix des de la N-II a Biure d'Empordà i Boadella.

Plànol del municipi amb els nuclis de Boadella d'Empordà i les Escaules. (Font: ICC)

4. DADES HISTÒRIQUES I DOCUMENTALS

BOADELLA D'EMPORDÀ

Entre els segles X-XI, Boadella era un reduït grup de masies escampades fins que es va edificar el castell de Boadella. Poc a poc va convertir-se en un catalitzador de la població dels masos que cercaven la protecció que oferia la fortificació. D'aquesta forma es va convertir en l'origen primitiu del nucli urbà de Boadella.

Inicialment, la vila va pertànyer al monestir de Sant Martí de les Escaules i, a finals del segle X, Boadella va passar a dependre del monestir de Sant Pere Rodes, articulat entorn de la parròquia de Santa Cecília de Terrades.

L'any 1123, el comte de Barcelona Ramon Berenguer III, va donar a Ponç Hug els drets dels pobles de Figueres, Pont de Molins i de Boadella.

Durant els segles XIII-IV, en plena època feudal, es bastiren les muralles que protegien la població que s'anava aplegant entorn al castell, propietat de Pere Rocabertí i Ramon Vilamarí.

Posteriorment, vers els segles XV-XVI es varen aixecar les primeres cases de pedra al nucli urbà (actuals carrers del Portal i de la Processó) al costat del castell i de la seva capella dedicada a Santa Cecília, juntament amb el cementiri. Un exemple que s'ha conservat actualment és la casa Can Serra (o Rotllan), la llinda de la porta de la qual mostra un gravat de l'any 1584.

Durant la segona meitat del segle XV es van fer importants reformes al castell primigeni, per iniciativa dels seus propietaris, els Vilamarí i es va convertir en un gran palau-gòtic. A la portalada principal trobem una inscripció gravada on indica l'any de la construcció del castell-palau (1458). Els Vilamarí figuren com a senyors barons de Boadella fins a finals del segle XV o començaments del XVI.

A finals del segle XV, gràcies a la Sentència de Guadalupe (1486) i com a conseqüència de la forta pressió que havia de suportar la població per part del baró de Vilamarí, gran part de les famílies de Boadella van abandonar el poble, tot i que es van veure forçades a tornar. Per aquest motiu, la família Casademont que mai va abandonar el poble, va rebre grans beneficis i privilegis per la fidelitat mostrada als Vilamarí.

Posteriorment, entre els segles XVII-XVIII, la prosperitat que va donar el cultiu de la vinya i l'olivera va fer augmentar la població, de tal forma que va ser necessari la construcció de noves cases, fora del perímetre antic de la muralla i de nous carrers: Nou, Set, Ginebre i Sant Gaietà.

A mitjans del segle XVII, el poble de Boadella va encapçalar una protesta contra l'augment dels delmes que s'havien de pagar al monestir de Sant Pere de Rodes i això va crear una reacció en cadena entre les poblacions, que també estaven sotmeses al

pagament del delme. Aquesta revolta ha estat considerada com un dels motius que va causar l'empobriment i el posterior tancament del monestir.

Durant la segona meitat del segle XVII, Boadella es va dotar d'Universitat, una institució de govern municipal sota la supervisió del baró.

En aquest context de prosperitat, la família Marcé va construir una gran casa al carrer de la Processó, coneguda com a Can Felip, el ràfec de la qual indica el seu any de construcció, 1775. Al mateix carrer, també es troba la casa Cal Gavatx, que presenta un ràfec amb l'any 1773. Aquest augment de la població, a causa de la bonança agrícola, va continuar fins a les darreries del segle XIX, donant pas a la formació de nous carrers, el de la Salut i el del Pi. La invasió de la fil·loxera, que va afectar greument els conreus de vinya de finals del segle XIX, juntament amb les conseqüències de les guerres carlines, va frenar aquesta tendència d'augment positiu de població i provocar l'emigració, tant cap a Amèrica com cap a les ciutats.

LES ESCAULES

La primera notícia històrica que tenim d'aquest indret fa referència al monestir de Sant Martí de les Escaules, dins del comtat de Besalú i que ja existia en temps de Lluís el Pietós, emperador dels francs entre els anys 814 i 840, tot i que el primer document que trobem és del 844, en temps de l'emperador Carles el Calb.

Els monjos d'aquest monestir ajudaren a organitzar la vida dels pagesos que colonitzaren les valls després de les invasions sarraïnes. Aquest monestir estava regit per l'abat Adulf que va aconseguir un precepte de defensa i immunitat per al seu cenobi. Però l'obra de l'abat va perdurar poc temps, ja que el rei Carles el Senzill, l'any 899 va proclamar que el monestir era possessió de la seu de Girona, perdent, d'aquesta manera la seva independència. Tot i això l'any 922, encara apareix mencionat com a abadia. Finalment l'any 1002, el monestir de les Escaules es converteix en església rural i depenent, de la seu de Girona.

Al segle XII aquest cenobi ja no s'esmenta i només apareix l'església parroquial del poble, dedicada a Sant Martí. Aquest temple d'estil romànic estava situat a prop del salt d'aigua de la Caula i va exercir les funcions parroquials fins el segle XVIII, moment en què va ser construïda l'església actual, situada a dins del nucli urbà del poble, dedicada també a Sant Martí.

L'antiga església romànica va ser enderrocada el primer quart del segle XX i la única documentació conservada són una sèrie de fotografies de Josep Maria Garvin de l'any 1923, quan encara es conservaven pràcticament totes les estructures, només mancava part de la volta de canó.

Actualment no se'n pot veure ni el més petit vestigi del lloc on era emplaçada. La casa que hi ha a prop de la carretera, Can Paisano, deixa veure alguns carreus ben

treballats que probablement proveniu de l'antiga església, així com també es troben a Les Escoles.

Alguns historiadors creuen que en aquest mateix lloc s'ubicava el monestir de Sant Martí, però també hi han altres hipòtesis que el situen a la Casa Cremada (carrer d'Amunt número 1).

Pel que fa al poblament de les Escaules, en època medieval, era molt dispers i estava compost per masos i molins. A part, hi havien dues agrupacions de cases: una situada a l'entorn de l'església vella, formant part de la sagrera i l'altra, al voltant de l'hospital, emplaçat en el lloc on avui hi ha el nucli de la població. En els millors moments del segle XIV s'arriben a recomptar fins a quaranta-dos caps de casa. Les epidèmies de pesta i les avingudes de la Muga feren que a finals del segle XV el nombre de focs quedés reduït a cinc cases habitades. Per tal que la parròquia pogués subsistir, el bisbe de Girona va separar el poble de Boadella de la parròquia de Terrades i l'agregà a la de les Escaules.

Així, l'origen de l'actual nucli de població, cal cercar-lo al segle XII, de la mà de la comanda templera de Castelló d'Empúries. A l'Empordà medieval fou habitual que els ordes religiosos, sobretot els de cavalleria (templers, hospitalers i cavallers del Sant Sepulcre) fundessin petits agrupaments de cases anomenats salvetats o hospitals, en els quals regien certs aspectes de la immunitat eclesiàstica, similars als de les sagreres. La referència més reculada que coneixem és de l'any 1188 en què s'esmenta un mas situat a la salvetat de les Escaules¹.

En documents del segle XIII hi han diverses referències de "l'hospital" de les Escaules, el qual sabem pels límits de les cases que se citen en les escriptures, que formava un nucli compacte de cases. La situació d'aquest veïnat de l'hospital en un lloc més a resguard de les avingudes de la Muga, respecte els altres indrets de població medieval féu que amb el temps es convertís en el lloc més poblat d'aquesta rodalia².

¹ EGEA, ANTONI, 2005. Els hospitals com aglutinadors de població a l'Empordà medieval. *Revista de Girona*, núm. 232, p. 32-36.

² EGEA, ANTONI, 2014. *Els orígens templers del nucli urbà de Les Escaules*. Cercat a <http://antoniegea.blogspot.com>

5. METODOLOGIA

La finalitat d'aquest estudi ha anat encaminada a la documentació gràfica i històrica de les muralles que van encerclar les viles de Boadella i les Escaules, en època baix medieval.

En les feines de camp s'han pres les dades i les mides necessàries i se n'ha fet un reportatge fotogràfic complet. Cal tenir en compte que, la major part del traçat transcorre per finques privades, motiu pel qual no ha estat possible inspeccionar si la muralla ha estat desmuntada o encara es manté, formant part de l'edificació actual.

Altres criteris de recerca que han estat utilitzats per justificar la limitació de la muralla són: el planejament urbanístic actual, els límits naturals, els expedients d'obres municipals, la documentació històrica i fotogràfica.

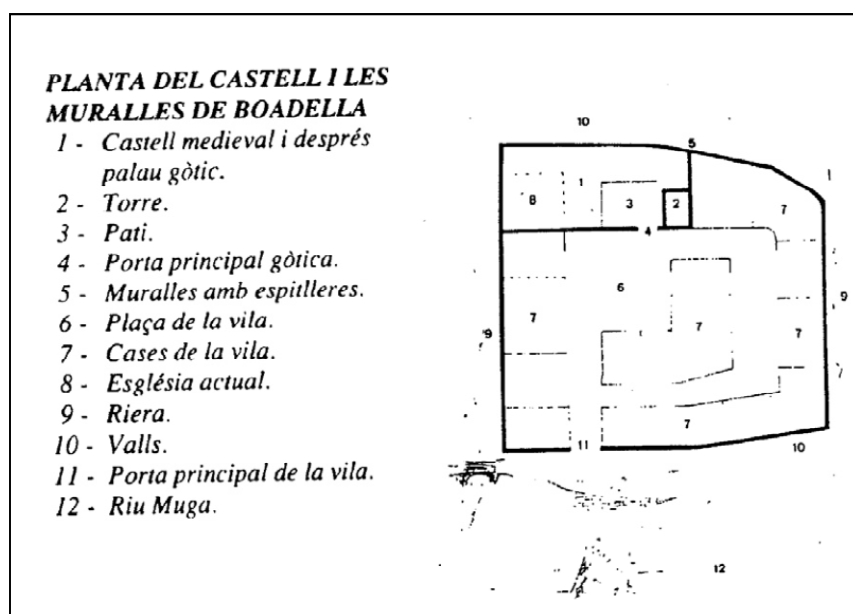
A nivell documental s'ha realitzat una recerca a l'Inventari de Patrimoni Arquitectònic i Arqueològic de la Generalitat de Catalunya i al Fons Fotogràfic de la Biblioteca de Figueres.

I finalment, s'ha contactat amb diverses persones que han aportat altres dades d'interès.

6. LA MURALLA BAIX MEDIEVAL DE BOADELLA

El nucli històric de Boadella es troba a l'extrem sud-oest de l'entramat urbà actual i en època baix medieval hauria estat envoltat per una muralla que, pràcticament ha desaparegut. Només són visibles alguns trams que es conserven al costat oest del conjunt. La demolició de les muralles segurament té lloc entre els segles XVI-XVIII que és quan es construeixen les cases fora del recinte i comencen a sorgir els nous carrers.

A la historiografia hi consta que aquest nucli, entre els segles XIII-IV estava envoltat per unes muralles que protegien a la població i que s'aplegava entorn al castell primitiu, propietat de Pere Rocabertí i de Ramon Vilamarí.

Plànol del castell i les muralles de Boadella extret del llibre *Castell medievals: 88 guaites de castlans de l'Alt Empordà* de Ferran del Campo.

Entre les fonts escrites es troba el *Capbreu de Buedella i Delmes de Terrades en 1321*, extret de la Biblioteca de Catalunya i que està transcrivint la Dolors Padrós, veïna de Boadella i que molt amablement ens ha mostrat. En aquest document apareixen diverses escriptures que fan referència a la *força* de Boadella, de cases que afronten a la muralla i d'una vall a prop d'uns horts.

La mateixa Dolors Padrós també ens mostra el poema *La Muga* (agost de 1882) de Pere Pla Marcè (poeta boadellenc)³. D'aquest poema i en relació a la muralla de Boadella en destaquem dues estrofes:

*... "La casa que abans tenia
l'amo de la baronia,
en temps feudal,
sempre amb un ull se la mira
pel sol forat que respira,
el del portal.*

*Portal de tan vella història,
que d'aquest poble en fou la glòria,
ja mig derruït;
sense el portal i la torre
serà un poble que s'ensorra,
en trist oblit. "...*

6.1. LIMITACIÓ DE LA MURALLA BAIX MEDIEVAL DE BOADELLA

L'àmbit del recinte emmurallat de Boadella ha estat delimitat a partir dels límits històrics definits per la mateixa trama urbana i que, bàsicament, segueix la traça de les antigues muralles. A excepció de la part sud-oest del conjunt, on s'ubica l'església de Santa Cecília. En aquest sector, la delimitació ha estat definida per les restes que es conserven de la cantonada sud-oest de la muralla i pel mur nord de la pròpia església.

Pel que fa, als tancaments septentrional i meridional, aquests venen marcats per dos recs, límits naturals, històrics i físics del nucli. Mentre que els tancaments occidental i oriental han estat definits a partir del criteri de les edificacions i pel nom actual dels carrers: carrer del Portal a l'oest i Passeig del Portal a l'est. El nom d'aquests carrers segurament, estan històricament relacionats amb les portes d'accés al recinte.

³ <http://webspobles2.ddgi.cat/boadellaillesescaules/coneix/festes-i-tradicions/pere-pla-marce-poeta-local/>

Ortoimatge del nucli antic de Boadella amb el traçat de la muralla baix medieval.

6.1.1. TANCAMENT OCCIDENTAL

El tancament oest del conjunt està delimitat pel carrer del Portal, en aquest indret la muralla s'ha marcat pels límits de les parcel·les edificades, de manera que en el cas de l'existència d'un fossat, s'ubicaria a l'espai immediat de les façanes de ponent.

En aquesta vessant es troben diversos elements: el portal de ponent, el mur del Castell-Palau dels Vilamarí i dos trams visibles de muralla, que justifiquen el traçat assenyalat.

A uns 0,50 m de la cantonada nord-oest del conjunt es troba el portal de ponent, per on es pot accedir a l'interior del nucli. L'altre accés es troba a l'est i en parlarem més endavant.

Les referències històriques i documentals fan esment d'un únic portal del recinte medieval, el de llevant. Per aquest motiu s'ha qüestionat si el portal de ponent, existent actualment, és d'origen medieval. Hi han dos consideracions que fan pensar que podrien ser-ho, el nom del mateix carrer "del Portal" i la muntanya que es troba a uns 400 m al sud-oest, anomenada la Portella. Aquests noms creiem que són una evidència històrica de l'existència d'una segona porta o portella, situada en aquesta vessant oest. Però el que no podem assegurar és si es trobava en el mateix lloc, atès que el portal actual és una construcció dels segles XVIII-XX, com assenyalava la volta

superior feta de rajols i el brancal sud, que està totalment deslligat del llenç de la muralla que es conserva.

14

Vista del portal de ponent des del carrer de la Processó.

Vista del portal de ponent des del carrer del Portal, on es veu el trencament amb el tram de muralla conservada. Aquest llenç que limita el tancament occidental del recinte presenta dues espitlleres a la part superior, ben delimitades.

A tocar del portal de ponent, seguint el traçat en direcció sud, s'ha conservat un tram de muralla que forma part de la façana de l'edificació actual, on s'adossa el Castell-Palau dels Vilamarí. El tram visible és de gairebé uns 30 m de longitud i d'una alçada aproximada de 4,50 m. Més enllà hi ha una nau adossada a la façana que impedeix veure el mur. El parament visible està bastit amb pedres de mida mitjana i grossa,

majoritàriament rierencs lleugerament escairats, disposats en filades més o menys regulars i lligats amb morter de calç. Aquest llenç presenta dues espitlleres a la part superior, ben delimitades. El tram més proper al portal presenta la base sobresortida, uns 40 cm, en forma de mur. Es desconeix si aquesta estructura podria correspondre a les restes d'una edificació anterior.

Durant el segle XV es van fer importants obres de reforma al castell primigeni dels segles X-XI i va passar a convertir-se en el gran Castell-Palau gòtic, del qual encara es mantenen diversos elements. A la portalada principal, situada a l'est, es troba una inscripció gravada amb l'any de la construcció del nou castell (1458).

15

Vista de la façana est del Castell-Palau dels Vilamarí que dona a la Plaça de la Constitució. Per la banda oest, aquest edifici s'adossa a la muralla baix medieval.

Finament, a l'extrem sud del tancament occidental s'ha mantingut un llenç de muralla, d'uns 4,30 m de longitud, seguit del Castell-Palau dels Vilamarí i davant de l'església de Santa Cecília. L'alçada conservada és d'uns 3 m i mostra un gruix de 0,80 m. Aquest llenç està obrat amb rierencs, disposats en filades més o menys regulars i lligats amb morter de calç. Presenta dues espitlleres, ben delimitades i disposades en dos nivells, una superior que es manté oberta i una altre inferior, paredada.

En aquest tram s'aprecia les restes del que hauria estat la cantonada sud-oest del recinte, obrada amb pedres grosses, ben escairades que alternen rierencs i lloses, lligades amb morter de calç. Aquesta cantonada presenta la base lleugerament atalussada.

Al sud d'aquesta cantonada se li entrega un altre mur, de construcció semblant a la muralla, però amb restes de rajols que, possiblement, hauria estat construït entre els segles XVI-XVIII, per delimitar la finca. Aquest afegit posterior, emmascara el pany original de la muralla.

16

Vista des de l'oest del tram de muralla que es conserva al sud-oest del nucli, on s'ha pogut distingir una cantonada. Aquest tram presenta dues espitlleres ben delimitades, disposades en dos nivells.

Vista des de l'est del tram de muralla i de les restes de la cantonada sud-oest del recinte, que es troben davant de l'església de Santa Cecília.

6.1.2. TANCAMENT MERIDIONAL

El tancament meridional del nucli ve definit en primer lloc pel Rec de la Coromina, límit natural que es podria haver utilitzat com a fossat de la fortalesa. Actualment, aquest rec es troba parcialment cobert.

En segon lloc, a partir de la restes del que hauria estat la cantonada sud-oest del recinte s'ha traçat una línia en direcció est que coincideix amb el mur nord, de l'església.

Es té coneixement de la fundació de l'església de Santa Cecília l'any 1343 però, és possible que estigui situada en el mateix emplaçament que, anteriorment ocupava la capella del castell, dedicada a Santa Maria. A mitjans del segle XVIII l'església va ser engrandida i reformada, com a mostra de la prosperitat que experimenta el poble. Novament, al segle XIX, va ser restaurada després de les guerres del Francès.

L'ampliació de l'església del segle XVIII probablement, va significar l'enderroc de la muralla medieval. La part inferior del mur nord de l'església mostra un engruixit, d'uns 0,45 m per la cara exterior, que podria estar relacionat amb l'antiga muralla.

Vista del mur nord de l'església que presenta la cara exterior amb una base engruixida, que podria estar relacionada amb la muralla.

L'extrem est del tancament meridional del recinte s'ha marcat per l'interior de les edificacions, just pel carener de les teulades.

6.1.3. TANCAMENT ORIENTAL

El tancament est del nucli històric està actualment delimitat per dos carrers, el Passeig del Portal, al sud i el carrer de Sant Gaietà, al nord.

En aquesta vessant, el traçat de la muralla s'ha marcat per l'interior de les edificacions i en la majoria dels casos, pel carener de les teulades. L'àmbit exterior de la muralla entenem doncs, que correspon a l'espai del fossat.

La limitació d'aquest tancament ha estat justificat en primer lloc, pel desaparegut portal de llevant i en segon lloc, pel projecte de reforma de l'edifici situat al carrer Sant Gaietà, número 5.

El portal de llevant va ser desmuntat a finals del segle XX però, afortunadament al fons de Josep Maria Cañellas hi ha una fotografia feta dels anys 1988-89 de la Plaça de la Constitució, on surt el portal i la muralla. Aquesta imatge doncs, ha permès conèixer l'emplaçament d'aquest portal i les seves característiques. La seva ubicació correspon al límit de la façana sud de la Plaça Constitució número 2, just al lloc on actualment, hi ha un retranqueig en el mur. Aparentment, l'obertura estava emmarcada per un arc de mig punt, delimitada amb grans dovelles. Al damunt de la porta s'aixeca la muralla que sembla conservar tota la seva alçada, feta amb còdols i en filades regulars. A la part superior de la muralla es distingeixen quatre blocs horitzontals, imbricats en el mur que podrien correspondre a un matacà o al pas de ronda.

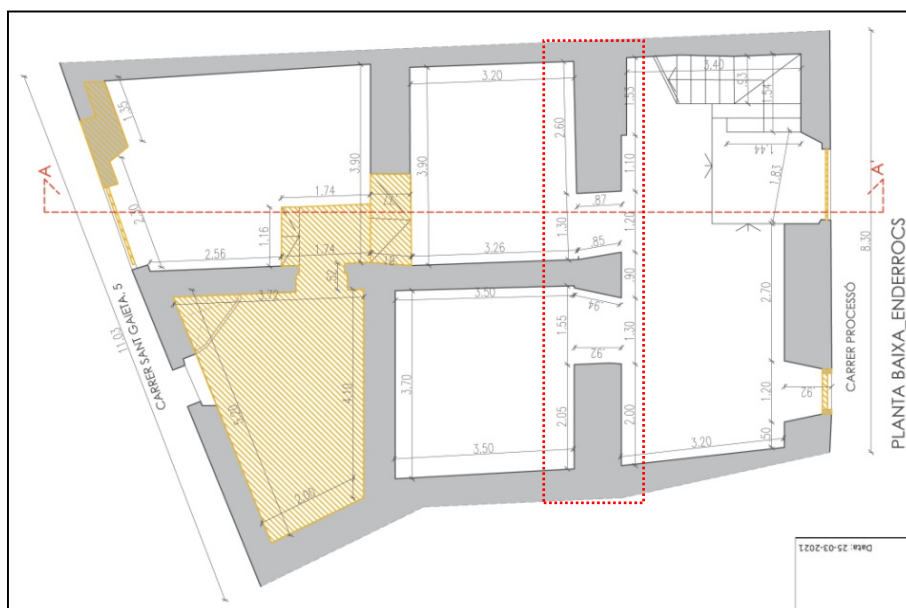
Fotografia de la Plaça de la Constitució de Boadella dels anys 1988-89. Al fons de la imatge es visualitza el portal de llevant i un tram de la muralla baix medieval, actualment desapareguts. Font: Biblioteca de Figueres, autor: Josep Maria Cañellas.

Seguint el traçat des del portal i en direcció nord, el traçat de la muralla passa per la línia del carener de les teulades que, pràcticament coincideix en tots els edificis del carrer de Sant Gaietà.

Segons les referències, el carrer de Sant Gaietà es va originar entre els segles XVII-XVIII amb la construcció de noves cases que es van establir fora de la fortalesa. Probablement, els edificis que donen a la banda oest del carrer s'haurien adossat a l'antiga muralla.

La consulta dels expedients d'obres del municipi ha permès revisar els plànols de l'edifici situat al carrer de Sant Gaietà, número 5 i comprovar que els murs de la planta baixa, presenten diferents gruixos. Aquesta finca dóna a dos carrers, la façana est al carrer de la Processó per tant, dins del recinte medieval i la façana oest, al carrer Sant Gaietà, fora de la muralla. S'observa en el plànols que tant el mur que forma part de la façana del carrer de la Processó, com el que es situa a tres metres a l'est de la façana, fan un gruix de 0,92 m; mentre que els murs que donen a la banda de Sant Gaietà, oscil·len entre els 0,50 i 0,70 m. Aquesta diferència de gruixos i el desnivell existent entre els dos cossos, assenyalen dos fases constructives ben diferenciades, sent la part més moderna la banda que dóna al carrer de Sant Gaietà.

El mur que separa aquestes dues fases, situat a uns tres metres de la façana del carrer de la Processó, ha estat considerat el límit de la muralla. Es desconeix però, si el mur en qüestió, pot correspondre a la muralla o si va ser desmuntada i reemplaçada pel mur actual.

Planta baixa del projecte de rehabilitació de l'edifici situat al carrer de Sant Gaietà, 5 i situació del mur que coincideix amb el traçat de la muralla.

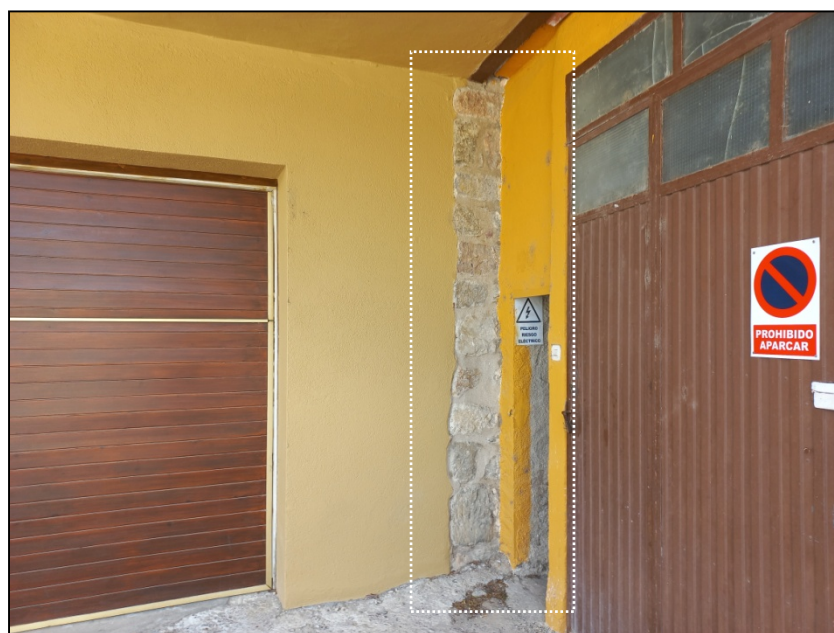
6.1.4. TANCAMENT SEPTENTRIONAL

El tancament nord del conjunt està marcat pel Còrrec de la Font, així doncs és el límit natural. El mur de contenció que actualment delimita el rec no és uniforme, ni tampoc coincideix amb el parament de la muralla, per tant, es descarta.

L'ortofoto d'aquesta vessant ha permès veure que els límits de la majoria de les parcel·les són eixides o terrasses, fet que assenyalava que són construccions afegides, adossades a la muralla. De manera que, el traçat de la muralla s'ha marcat pel límit intern de les terrasses i eixides. L'àmbit exterior de la muralla hauria limitat amb la riera, aprofitada com a fossat.

D'aquest tancament destaquen dos elements coincidents amb el traçat de la muralla i que, suposadament podrien formar part de la fortificació.

A la finca número 2 del carrer de la Processó, façana nord, s'ha deixat a la vista les pedres d'una cantonada que coincideix amb l'angle nord-est de la delimitació. Aquesta està formada amb grans blocs ben escairats i lligats amb morter de calç.

Vista de la cantonada feta de pedres que es troba a la façana nord del carrer de la Processó número 2 i que coincideix amb la cantonada nord-est de la fortalesa medieval.

I l'altre element que ha estat considerat és la façana nord del carrer de la Processó, número 6. El parament inferior presenta certes semblances amb els trams vistos de muralla, fet de rierencs mitjans, col·locats amb línees regulars i amb una base lleugerament atalussada.

Vista de la façana nord de la finca número 6 del carrer de la Processó, on s'aprecia un parament inferior semblant al de la muralla.

7. LA MURALLA BAIX MEDIEVAL DE LES ESCAULES

En el cas de les Escaules les característiques orogràfiques de l'emplaçament escollit, a dalt d'una petita elevació per protegir-se de les Mugades, determina la planta del nucli urbà, que és estret i allargassat. La part més antiga es situa a l'est, on és troba el sector més ample del poble, amb la Plaça Major i el recorregut de dos carrers (el de la Processó i el de l'Oli).

22

Actualment, de la muralla baix medieval no ha quedat cap tram visible, sols s'han conservat els portals que es situen al sud-est i a l'oest del nucli antic. La demolició de les muralles segurament té lloc entre els segles XVI-XVIII, que és quan es construeixen les actuals cases del nucli històric. Es desconeix però, si encara resta algun tram de muralla integrada a l'interior dels edificis.

La historiografia i les fonts escrites assenyalen que l'actual perímetre del poble hauria estat fortificat entre els segles XIV-XV i era un dels dotze castells o baluards del terme de Llers, situats a la frontera dels comtats de Besalú i els d'Empúries-Peralada, que pertanyia als vescomtes de Rocabertí, però que el lloc era possessió del citat vescomtat, ja des del segle XIII ⁴.

Per uns capbreus a favor de la casa del Temple de Castelló, datats del segle XV es coneix que l'hospital de les Escaules, origen de l'actual nucli de població per alguns autors, estava fortificat i que aquest recinte primitiu hauria estat objecte d'ampliació, ja que s'esmenten els murs Nous i els Vells ⁵.

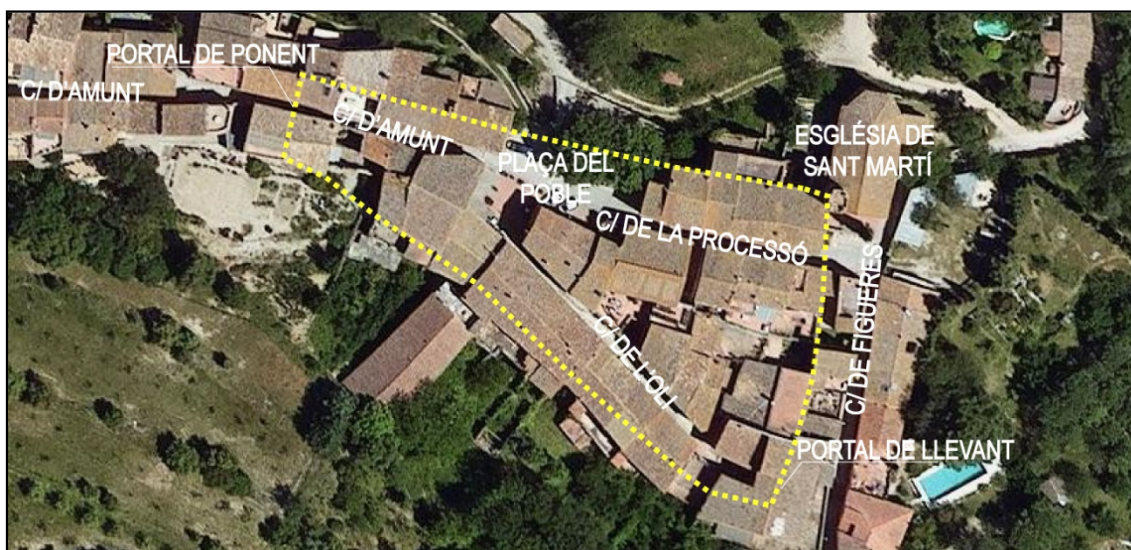
7.1. LIMITACIÓ DE LA MURALLA BAIX MEDIEVAL DE LES ESCAULES

L'àmbit del recinte emmurallat de les Escaules ha estat delimitat a partir dels límits històrics definits per la mateixa trama urbana i que, probablement, segueix la traça de les antigues muralles.

Els tancaments occidental i oriental venen marcats per l'existència de dues portes d'accés al recinte, situades a cada costat. Per la banda meridional passa la riera, per tant, límit natural i històric del nucli i finalment; el tancament septentrional ha estat definit pel criteri de les edificacions.

⁴ ARNALL, JOSEPA, 1987. Notes i documents per a la història de Les Escaules. *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Vol.20, 51-82.

⁵ EGEA, ANTONI, 2014. *Els orígens templers del nucli urbà de Les Escaules*. Cercat a <http://antoniegea.blogspot.com>

Ortoimatge del nucli antic de les Escaules amb el traçat de la muralla baix medieval.

7.1.1. TANCAMENT OCCIDENTAL

La conservació del portal oest, situat en el carrer d'Amunt justifica el límit del tancament occidental del recinte. A partir d'aquest portal la muralla s'ha marcat per cada extrem, coincidint amb els límits de les parcel·les edificades. Aquest tancament és el tram més curt de la fortalesa, atès que en aquest indret s'estreny la plataforma.

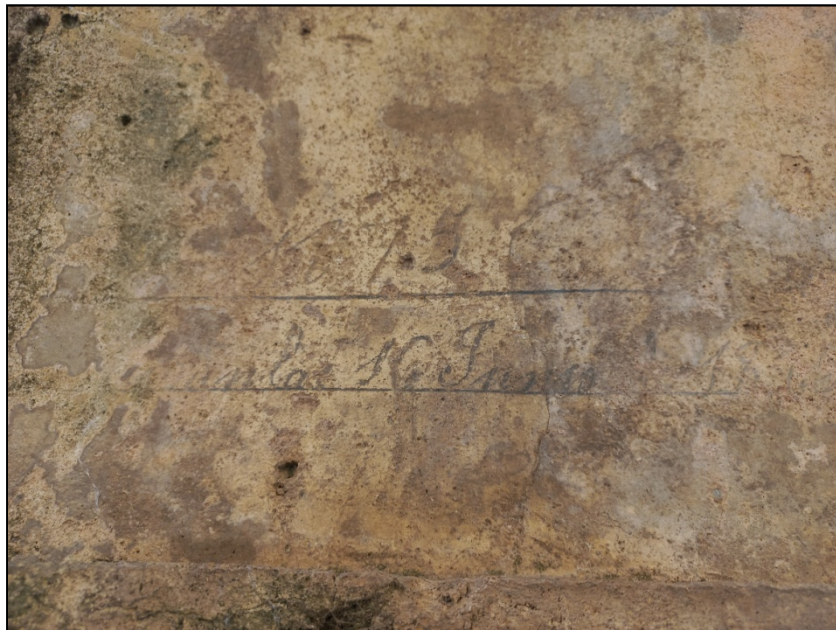
El portal oest malgrat que presenta diverses alteracions com la volta superior o l'arrebossat dels brancals, ha conservat alguns dels elements originaris com una de les pollegueres superiors de la porta i els forats, a cada banda, per col·locar el berrat o la barra i poder tancar la porta. El forat sud ha estat paretat.

Entremig de les múltiples reformes es pot distingir algun tram de la muralla original, bastida amb blocs de pedra tosca, fent filades regulars i lligats amb morter de calç. També s'observa parts del cos intern del mur construïts amb rierenc. Els carreus de pedra tosca són presents en la muralla medieval i especialment, s'utilitzen en la construcció d'elements importants com són les cantonades, pollegueres o brancals de les portes. Aquest material prové de la zona i per tant, també es troba en els edificis actuals, formant part de les cantonades, llindes de portes o finestres. Val a dir que és força probable que les pedres de les cases actuals, provenguin de l'antiga muralla.

El gruix dels brancals del portal medieval fan 1,40 m, aquesta mida per tant, correspon a l'amplada de la muralla.

Vista del portal oest situat al carrer d'Amunt que hauria permès l'accés al recinte medieval. Aquest portal conserva una de les pollegueres superiors feta amb pedra tosca i els forats a cada costat, per col·locar el berrat i tancar la porta. El forat sud ha estat paredat.

Per la cara interior de l'arrencament de la volta del portal hi ha un grafit amb llapis, on consta el nom d'una persona que no hem pogut esbrinar i l'any 1875, que segurament està relacionat amb la construcció de l'arc.

7.1.2. TANCAMENT MERIDIONAL

El tancament meridional del nucli ve definit en primer lloc per la Riera de les Escaules, límit natural que es podria haver utilitzat com a fossat de la fortalesa. Actualment, l'extrem est d'aquesta riera està parcialment coberta i per l'oest, està travessada per diversos arcs o porxos que són passeres o ampliacions de les edificacions, fetes entre els segles XVI-XVIII.

Vista de l'extrem est de la Riera de les Escaules que es troba parcialment coberta.

Vista de l'extrem oest de la Riera de les Escaules que es troba travessada per arcs i porxos.

El mur de contenció que actualment delimita el rec no és uniforme, ni tampoc coincideix amb el parament de la muralla, per tant, es descarta.

En la inspecció dels edificis actuals, concretament, en els murs que donen a la vessant sud del carrer de l'Oli, s'aprecien diferents aparells constructius. La fase més moderna correspon a les construccions situades més al sud, la majoria de les ampliacions són en forma de terrasses o eixides. Aquest canvi de parament ha estat visible en diverses cases.

Vista de la part posterior de la casa del carrer de l'Oli, 7 on s'aprecia la línia de dues fases constructives.

Vista de la part posterior de la casa del carrer de l'Oli, 1 on s'aprecia la línia de dues fases constructives.

Un altre lloc on s'observa aquest canvi de parament és a sota del porxo que comunica el carrer de l'Oli amb la Riera de les Escaules. En aquest cas, la línia antiga es troba a uns 6 m de distància de la façana del carrer de l'Oli i està composta per carreus de pedra tosca.

Els límits d'aquestes reformes documentades són força coincidents per aquest motiu, s'ha determinat el traçat de la muralla just en aquest canvi de paraments.

Vista del canvi de paraments que es troba en el porxo que comunica el carrer de l'Oli amb la Riera de les Escaules. En aquest cas la línia més antiga ve marcada per blocs de pedra tosca.

7.1.3. TANCAMENT ORIENTAL

En primer lloc, el tancament oriental del nucli ve definit pel portal est que es troba desplaçat al sud, a pocs metres de l'angle sud-est de la fortalesa. Aquest portal s'ha conservat a sota d'un pas porxat que comunica el carrer de l'Oli amb el carrer de Figueres.

Els brancals del portal estan construïts amb grans blocs de pedra tosca, ben treballats i col·locats a trencajunt. Fan una amplada d'1,35 m que correspon per tant, al gruix de la muralla. Per les dues bandes, les pedres de les filades inferiors han desaparegut, això assenyala que han estat espoliades o bé que el nivell de circulació antic es situés a una cota superior a l'actual.

Aquest portal també conserva un dels forats per col·locar el bernat o la barra i poder tancar la porta.

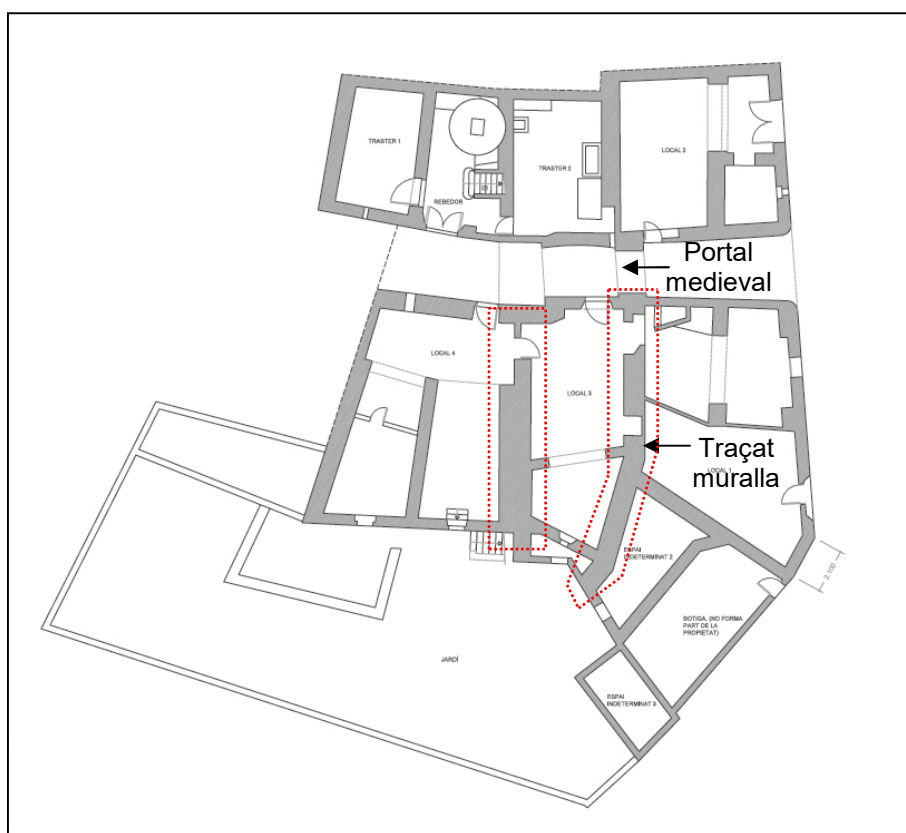
Vista del portal est del recinte medieval que es troba en un pas porxat del carrer de l'Oli.

Detall del brancal nord del portal que conserva el forat per col·locar el berrat i tancar la porta.

En segon lloc, la consulta als expedients d'obres del municipi ha permès revisar els plànols de l'edifici situat al carrer de l'Oli, número 2 i comprovar que els murs de la planta baixa presenten diferents gruixos. Aquesta finca està composta per diversos cossos que s'emplacen a cada banda del carrer. La part superior del pas porxat, on es

troba el portal medieval, permet la connexió entre els diferents cossos. Dels murs de la planta baixa en destaquem un parell. El primer es troba en línia amb el brancal sud del portal medieval i presenta un gruix d'1,35 m, per tant sembla que podria ser la muralla. L'extrem sud d'aquest mur fa petits girs vers a l'oest que podrien acabar definint la cantonada sud-est del recinte. El segon mur que convé realçar, mostra un gruix d'1,5 m, és paral·lel a la muralla i està situat a l'oest, a uns 4,5 m de distància. Per la seva solidesa pensem que podria correspondre a una estructura defensiva, potser anterior al recinte medieval. Caldria però, fer una inspecció del mur per verificar aquesta suposició.

Planta de la finca situada al carrer de l'Oli número 2 amb la situació del portal i el mur que correspon al traçat de la muralla. En aquesta planta s'ha assenyalat un segon mur que mostra una amplada d'1,50 m i que segurament correspon a una estructura defensiva.

El mur que correspon al traçat de la muralla del carrer de l'Oli, 2 i el portal de llevant marquen la línia a seguir en direcció nord. El traçat de la muralla coincideix en alguns casos amb el límit de les finques i en d'altres, amb el carener de les taulades. Per aquesta vessant hi ha alguna casa que limita amb una terrassa o pati, fet que assenyalava que són construccions afegides, adossades a la muralla.

Vista de la façana est de la casa situada al carrer de la Processó, 4 que coincideix amb el traçat de la muralla. Aquest mur presenta diversos aparells constructius que testimonien el procés constructiu de l'edifici però cap dels visibles, sembla que correspongui a la muralla.

7.1.4. TANCAMENT SEPTENTRIONAL

L'ortofoto de la vessant nord ha permès veure que el límit de la majoria de les parcel·les, situades a l'extrem est, són eixides o terrasses, fet que assenyala que són construccions afegides, adossades a la muralla. Així, el traçat s'ha marcat pel límit intern de les terrasses. En canvi, per la banda oest s'ha marcat per l'interior de les edificacions, just pel carener de les teulades, atès que aquesta és la línia que ve definida pel portal de ponent.

Vista de la vessant nord del nucli antic, on el límit de la majoria de les parcel·les són eixides o terrasses.

D'aquest tancament destaca la façana nord del carrer de la Processó número 8 que és l'única visible i que coincideix amb el traçat de la muralla. El parament però, està molt transformat, hi han filades regulars de rierencs, lleugerament desbastats amb algun bloc de pedra tosca que presenta semblança amb els trams vistos de la fortalesa, però que no podem assegurar amb fermesa que ho sigui. La base d'aquest mur està obrat amb la mateixa roca retallada, lleugerament atalussada.

Vista de la façana nord de la casa situada al carrer de la Processó, 8 que coincideix amb el traçat de la muralla.

Per la part central del tancament nord es situa la Plaça Major de les Escaules que podria haver estat la plaça d'armes de la fortalesa. De la muralla medieval però, no en queda cap vestigi. Aquesta segurament va ser desmuntada per eixamplar l'espai.

Vista de la Plaça Major que es situa a la part central de la vessant nord i que podria correspondre a la plaça d'armes de la fortalesa.

8. CONSIDERACIONS FINALS

L'objectiu principal d'aquest estudi ha anat encaminat a conèixer els límits de les muralles baix medievals dels pobles de Boadella i les Escaules, perquè puguin ser incorporades en el nou POUM i en el Catàleg a Béns a Protegir, que s'estan redactant.

A partir dels criteris expressats s'ha pogut justificar el traçat de les muralles i en conseqüència convé que siguin reconegudes com un element d'interès patrimonial de caràcter històric-arqueològic i protegides. Tant els trams visibles com els ocults, que es troben formant part de l'edificació actual o per sota del subsòl.

Per aquest motiu les mesures recomanades són:

- Establir un Espai de Protecció Arqueològica (EPA) al voltant del conjunt que inclogui la muralla i el fossat, i que garanteixi suficientment el control sobre el seu entorn, amb la voluntat de no afectar més espais dels estrictament indispensables.
- Sol·licitar que les muralles puguin ser declarades com a BCIN, segons la Llei 9/1993, de 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català i el Decret de 22 d'abril de 1949, sobre la protecció dels castells.

9. BIBLIOGRAFIA

ARNALL, J.; 1987. Notes i documents per a la història de Les Escaules. *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Vol. 20, 51-82.

AJUNTAMENT DE BOADELLA. Disponible en línia:
<http://webspobles2.ddgi.cat/boadellaillesescaules/coneix/festes-i-tradicions/pere-plamarce-poeta-local/> (Consulta: 18/5/2022)

BADIA, J.; 1978. *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. Vol.II-A Alt Empordà (Agullana-Peralada) Diputació Provincial de Girona.

BIBLIOTECA DE FIGUERES. Disponible en línia:
<https://www.bibgirona.cat/pandora/results.vm?q=root&t=%2Balpha&lang=ca&view=imatgesFigueres&s=45> (Consulta: 3/5/2022)

DEL CAMPO, F.; 1991. *Castells medievals: 88 guaites de castlans de l'Alt Empordà*. Editor: Carles Vallès, Figueres.

EGEA, A.; 2005. Els hospitals com aglutinadors de població a l'Empordà medieval. *Revista de Girona*, núm. 232, 32-36.

EGEA, A.; 2014. *Els orígens templers del nucli urbà de Les Escaules*. Disponible en línia: <http://antoniegea.blogspot.com> (Consulta: 18/5/2022)

INVENTARI DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC. Disponible en línia:
<http://invarque.cultura.gencat.cat/> (Consulta: 15/5/2022)

INVENTARI DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC. Disponible en línia:
<http://invarquit.cultura.gencat.cat/> (Consulta: 15/5/2022)

SERRA, D.; 2000. *Boadella d'Empordà*. Quaderns de la Revista de Girona. Diputació de Girona i Caixa de Girona, nº 90.

PLANIMETRIA

